

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت ملی

*دکتر داریوش اشرافی *دکتر رضا اسلامی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۱/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۱۲/۱۷

چکیده

پایان جنگ جهانی دوم آغاز گسترش روابط سازمان یافته بین‌المللی و رشد ارتباطات بین ملل مختلف در تمامی عرصه‌ها خصوصاً دادوستد کالا و خدمات بود. گسترش این ارتباطات منجر به پدیده‌ای شد که جهانی شدن نام گرفته است. جهانی شدن با آزادی تجارت و رقابت گره خورده است. الزامات آن نیز تاکنون این بوده است که دولت‌ها برای ورود به این عرصه مجبور شده‌اند تا حد زیادی قوانین، مقررات، سیاست‌ها و خط مشی خود را تغییر و الزامات و تعهدات بین‌المللی متعددی را بپذیرا شوند. فعالیت سازمان‌های بین‌المللی اعم از جهانی و منطقه‌ای نیز این روند را شدت بخشید.

جهانی شدن مرز قطعی و ثابت بین حوزه امور داخلی و بین‌المللی را تغییر داده و فرآیند جهانی شدن، دگرذیسی مفاهیم و ساختار سنتی حاکمیت و روابط بین حاکمیت و حقوق را در پی داشته است. صلاحیت سرزمینی کشورها بواسطه جهانی شدن اقتصاد و روابط اجتماعی بشدت تحت فشار قرار گرفته است. در این دگرذیسی اقتدار تمامی کشورها اعم از قوی و ضعیف بعلت ادغام در اقتصاد جهانی زایل شده است.

واژگان کلیدی: سازمان‌های بین‌المللی، جهانی شدن، حاکمیت ملی، سازمان تجارت

جهانی

*دکتر داریوش اشرافی عضو هیئت علمی دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

**دکتر رضا اسلامی استادیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی

مقدمه

جهان‌گرایی^۱ یک روند تاریخی است که با حاکمیت قانون و حقوق بین‌دولت ملت‌ها مرتبط است.^۲ با انقلاب صنعتی و متعاقب آن توسعه تجارت جهانی و تشکیل بازارهای مالی روند آن شتاب گرفت. الزامات آن نیز تاکنون این بوده است که دولت‌ها برای ورود به این عرصه مجبور شده‌اند تا حد زیادی قوانین، مقررات، سیاست‌ها و خط‌مشی خود را تغییر و الزامات و تعهدات بین‌المللی متعددی را پذیرا شوند.^۳ از دهه ۱۹۸۰ میلادی و با توسعه فناوری‌های نوین ارتباطی مانند کامپیوتر، اینترنت و ارتباطات ماهواره‌ای که سبب تحول در تجارت جهانی و بازارهای پولی و مالی از سویی و گسترش آگاهی‌های عمومی از سوی دیگر شد مقوله‌ای بنام جهانی شدن^۴ وارد ادبیات سیاسی، حقوق و اقتصاد گردید. گسترش فعالیت سازمان‌های بین‌المللی اعم از جهانی و منطقه‌ای نیز این روند را شدت بخشید.^۵

واژه جهانی شدن نخستین بار توسط مارشال مک‌لوهان در سال ۱۹۷۰ مطرح شد.^۶ وی پیش‌بینی کرد پیشرفت ارتباطات، دهکده‌ای جهانی متشکل از آحاد بشر پراکنده در پنج قاره را ایجاد خواهد کرد.^۷ با پیشرفت وسایل ارتباط جمعی شامل ماهواره، اینترنت و شبکه‌های IT و غیره جهان رو به کوچکی و بی‌مرزی پیش می‌رود و دهکده جهانی مک‌لوهان در حال تحقق است.

1. Globalism
2. Nayef R.F. Al-Rodhan, Historical Milestones of Globalization, Geneva Centre for Security Policy, June 19, 2006, p.2
3. Wang, Guigo, The Impact of Globalization on State Sovereignty, Chinese Journal of International Law, 2004, 3/2, p.477
4. Globalization
5. Milner, Helen V., Globalization, Development and International Institutions: Normative and Positive Perspectives, Review Essay, December 2005 Vol. 3, No. 4, p. 833
6. Wikipedia, the free Encyclopedia
۷. رجایی، فرهنگ، پدیده جهانی شدن، وضعیت بشری و تمدن اطلاعات، ترجمه عبدالحسین آذرنگ، تهران، چاپ دوم، آگاه، ۱۳۸۲، ص ۲۷.

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت ملی.....۳

پایان جنگ سرد و انهدام نظام دو قطبی مسیر جهانی شدن را هموارتر نمود^۱ و اقتدار دولت‌ها هر چه بیشتر تحت عوامل متعددی چون انقلاب در ارتباطات و اطلاعات، تحولات تکنولوژی، شرکت‌های چند ملیتی، سازمان‌ها و سایر بازیگران غیر دولتی قرار گرفت.

عمده‌ترین و بحث‌انگیزترین جنبه جهانی شدن را می‌توان در تأثیر این پدیده بر اقتصاد ذکر کرد. محمل جهانی شدن از این منظر را می‌توان توسعه همه جانبه ارتباطات یا انقلاب انفورماتیک دانست. روابط اقتصادی و مالی بین‌المللی تحت تأثیر جریان اطلاعات و سرمایه‌ها در شبکه‌های بین‌المللی به نقاط مختلف جهان قرار می‌گیرد.^۲ استفاده از اینترنت نیز روابط اقتصادی و تجارت جهانی را آن چنان تحت تأثیر قرار داده است که می‌توان گفت دهکده جهانی مک لوهان در حال تحقق یافتن است. در این فضا، شرکت‌های فراملی با کمک تکنولوژی ارتباطی و حمل و نقل سریع، دستاوردهای عظیم صنعتی خود را به سهولت و با سرعتی غیر قابل تصور و فارغ از مرزها به اقصی نقاط جهان می‌فرستند. شیوه تولید از صنعتی به فناوری اطلاعاتی تغییر یافته است. اگرچه آثار جهانی شدن و نقش سازمان‌های بین‌المللی در آن در همه عرصه‌های مرتبط با زندگی اجتماعی بوده است اما تأثیر سازمان‌ها در حوزه‌های اقتصاد، نقش بارزتری در تحول حاکمیت ملی ایفا کرده که در این مقاله آنها را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۱- آزادی تجارت و رقابت

جهانی شدن با آزادی تجارت و رقابت گره خورده است. رقابت آزاد، منصفانه و

1. Haider A. Khan, Making a Rules-Based Trading Regime Work: Globalization and the WTO Dispute Settlement Mechanism, Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=995933> (visiting date: 92/2/10)

۲. جان بیلینس، استیو، جهانی شدن سیاست، روابط بین‌الملل در عصر نوین، ترجمه ابوالقاسم راه چمنی و دیگران، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، تهران، ص ۱۲۴۰

۴.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و پنجم، بهار ۱۳۹۶

متعادل و حذف موانع و رفتارهای انحصاری و تبعیض آمیز از جمله بسترها و زمینه های تجارت آزاد است که نقش اصلی در اجرا و بهره مندی از آنها بر عهده اشخاص خصوصی اعم از حقیقی و حقوقی می‌باشد. رقابت آزاد خود زمینه‌ساز همگرایی جهانی است. همگرایی به معنای یکپارچه‌سازی بازارها و باز کردن آنها بر روی یکدیگر، حذف موانع تجارت آزاد و ایجاد بستر مناسب برای تشویق و ترغیب تجار و شرکت‌ها در بازار سایر کشورها می‌باشد.^۱ در اساسنامه سازمان تجارت جهانی "گسترش تولید و تجارت کالاها و خدمات ضمن فراهم کردن امکانات استفاده بهینه از منابع جهان منطبق با هدف توسعه قابل دوام"^۲ بعنوان هدف سازمان قید شده است. در مقدمه معاهده رم نیز صریحا قید شده است که هدف معاهده تقویت همگرایی کشورهای عضو و ایجاد یک اتحاد اقتصادی و پولی و ایجاد ارز و احد و با ثبات می‌باشد.^۳ در مقدمه معاهده آمستردام کشورهای عضو اتحادیه اروپا حتی پا را از این فراتر نهاده تقویت همبستگی و اتحاد اقتصاد کشورهای عضو در جهت توسعه متوازن، اجرای سیاست‌های مشترک بازرگانی و حذف موانع و محدودیت‌های تجاری را خواستار شده‌اند.^۴

-
۱. شکوهی، مجید، حقوق رقابت بازرگانی در اتحادیه اروپا، چاپ اول، تهران، نشر میزان، سال ۱۳۸۱، ص
 ۲. مقدمه اساسنامه سازمان تجارت جهانی
 ۳. بند هفتم مقدمه پیمان ماستریخت
 ۴. معاهده آمستردام که معاهده اتحادیه اروپا را اصلاح کرد در ۲ اکتبر ۱۹۹۷ امضا شد و در اول ماه مه ۱۹۹۹ به مرحله اجرا درآمد. این معاهده تغییرات اساسی را در پیمان ماستریخت که در سال ۱۹۹۲ امضا شده بود را به عمل آورد و این معاهده تاکید بیشتری به شهروندی و حقوق افراد قابل شده است که کوششی برای نیل به دموکراسی بیشتر در شکل دهی قدرت بیشتر برای پارلمان اروپاست و آغازی برای سیاست خارجی و امنیت مشترک.

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت ملی.....۵

۲- تکالیف فراگیر

می‌توان گفت مرکز ثقل جهانی شدن در حوزه اقتصاد سازمان تجارت جهانی^۱ است. این سازمان تکالیفی برای اعضا مقرر کرده که حاکمیت آنان را به طور اساسی تحت الشعاع خویش قرار داده است. مهم‌ترین این تکالیف عبارتند از: (۱) اصل دولت کامله الوداد (۲) اصل رفتار ملی (۳) اصل دسترسی به بازار (۴) اصل عدم تصویب قوانین محدود کننده تجارت آزاد.

۱-۲ - اصل دولت کامله الوداد^۲

این اصل به این معنی است که به محض اعطای امتیازی در امور تجاری از سوی هر یک از اعضا به هر طرف تجاری این امتیاز بخودی خود به سایر اعضا نیز تسری می‌یابد.^۳ از نظر تاریخی اگر چه بعضی از کشورهای اروپایی رعایت اصل دولت کامله الوداد در امور سیاسی را از بعضی از دول آسیایی و امریکایی درخواست می‌کردند مع هذا قبول قراردادهای براساس شرط کامله الوداد اغلب برای دولت‌ها ناخوشایند بود زیرا سبب محدود شدن آنان در تنظیم روابط با دیگران و حاکمیت ملی‌شان می‌شد.^۴ اما اکنون دولت‌هایی که عضو سازمان تجارت جهانی هستند موظفند این اصل را پذیرفته و رعایت کنند. در این راستا در موافقتنامه عمومی راجع به تجارت خدمات آمده است " هر عضو در مورد هر اقدام مشمول موافقت‌نامه حاضر فوراً و بدون قید و شرط رفتاری را در مورد خدمات و عرضه کنندگان خدمات هر عضو دیگر در پیش خواهد گرفت که از رفتار متخذه در مورد خدمات و عرضه کنندگان خدمات مشابه هر کشور دیگر

1. World Trade Organization

2. Most Favored Nations Treatment (MFN)

3. Matsushita Mitsuo, Basic Principles of the WTO and the Role of Competition Policy, Washington University Global Studies Law Review, Volume 3, 2004, p.368

۴. باهر، حسین، کنکاشی پیرامون اصل دولت کامله الوداد، مجله دادرسی، آذر، دی ۱۳۷۸، شماره ۱۷،

۶.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و پنجم، بهار ۱۳۹۶

نامطلوب‌تر نباشد" شرط کامله‌الوداد به حوزه مالکیت فکری نیز تسری یافته است: " هر گونه مزایا، منافع، امتیازات یا معافیتی که در خصوص حمایت از مالکیت فکری، یک عضو به اتباع هر کشور دیگر اعطا کند فوراً و بدون هیچ گونه قید و شرطی در مورد تمام اتباع تمام اعضای دیگر پذیرفته خواهد شد.^۲ به علاوه در بند ۵ از ماده ۵ موافقتنامه راجع به اعمال اقدامات بهداشتی و بهداشت نباتی، پاراگراف سوم از مقدمه موافقتنامه راجع به موانع فنی فرا راه تجارت^۳، ماده دوم و پنجم همین موافقت‌نامه، بند یک ماده ۲ از موافقت‌نامه راجع به بازرسی قبل از حمل^۴ و ماده ۳ همین موافقت‌نامه نیز مقررات مشابهی وجود دارند.

۲-۲ - اصل رفتار ملی

اصل رفتار ملی به نوعی مبین عدم تبعیض در رفتار و تعهد به آن برای اعضا است^۵ بدین معنی که اعضا نباید هیچ برخورد تبعیض آمیزی بین اتباع خود و اتباع سایر کشورهای عضو معمول دارند. به موجب این اصل اعضا متعهدند که در زمینه‌های مورد توافق در امر تجارت بین اتباع خود که به امر تولید و تجارت اشتغال دارند با اتباع سایر کشورهای عضو تفاوتی قایل نشده، مقررات و امتیازات را برای تمامی تجار و صنعتگران به طور یک نواخت اعمال کنند.^۶ در این رابطه موافقت‌نامه راجع به جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری مقرر کرده است: "هر عضو در مورد اتباع

۱. ماده ۲ موافقت‌نامه عمومی راجع به تجارت خدمات

۲. ماده ۴ از موافقت‌نامه‌های راجع به جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری

3. Agreement on Technical Barriers to Trade.

4. Party Inspection Agreement

5. Naoshi Doi and Hiroshi Ohashi, Empirical Analysis of the National Treatment Obligation Under the WTO: The Case of Japanese Shochu January 2012, available at: <http://www.cirje.e.u-tokyo.ac.jp/research/03research/02dp.html>, visiting date: 21/5/2013, UNCTAD, 2002, p. 24

۶. میر شمسی، محمد هادی، اصل رفتار ملی در مقررات بین‌المللی حقوق مالکیت فکری، جامعه بین‌المللی و حقوق بین‌الملل در قرن ۲۱، به اهتمام سید فاسم زمانی، انتشارات شهر دانش، تهران ۱۳۹۲، ص. ۷۵۸

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت ملی.....۷

اعضای دیگر رفتاری را اتخاذ خواهد کرد که از رفتار متخذه در قبال اتباعش نامطلوب تر نباشد.^۱ هم چنین اسناد دیگری نیز مبین همین مقرر می‌باشند: "فهرستی توضیحی در مورد اقدامات سرمایه‌گذاری مرتبط با تجارت کالا که با تعهد به رفتار ملی مندرج در بند ۴ ماده ۳ گات ۱۹۹۴ و تعهد به حذف کلیه محدودیت‌های مقداری^۲ مندرج در بند ۱ ماده ۱۱ گات ۱۹۹۴ مغایرت دارند در ضمیمه موافقت‌نامه حاضر گنجانده می‌شود."^۳

۳-۲- اصل دسترسی به بازار

اصل دسترسی به بازار نیز مبین حاکمیت قواعد سازمان‌های تجاری بین‌المللی از جمله سازمان تجارت جهانی بر قواعد و مقررات دولت‌های عضو و ممنوعیت آنان در وضع و تصویب قوانین مغایر با آن می‌باشد. به موجب این اصل درهای بازارهای تمامی کشورهای عضو باید به روی تمامی تجار، صنعتگران و عرضه‌کنندگان خدمات کشورهای عضو باز باشد و آن‌ها نباید هیچ محدودیتی در ورود به بازارهای سایر کشورهای عضو داشته باشند. در همین ارتباط معاهده عمومی راجع به تجارت خدمات مقرر کرده است: "در خصوص دسترسی به بازار از طریق روش‌های تعیین شده در ماده ۱، هر عضو رفتاری را در مورد خدمات و عرضه‌کنندگان خدمات اعضای دیگر در پیش خواهد گرفت که از رفتار مقرر بر اساس ترتیبات، محدودیت‌ها و شرایط مورد توافق و تعیین شده در جدولش نامطلوب‌تر نباشد."^۴ یکی از مهم‌ترین موارد شمول دسترسی به بازار در حوزه محصولات کشاورزی است. چنانکه مقرر شده است: "با پایبندی به دستیابی به تعهدات الزام‌آور خاص در حوزه‌های دسترسی به بازار، حمایت داخلی، رقابت صادراتی و رسیدن به توافق در زمینه‌های بهداشتی و بهداشت نباتی، با

۱. ماده ۳ موافقت‌نامه راجع به جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری

2. Quantitative Limitation

۳. بند ۲ ماده ۲ از موافقت‌نامه راجع به اقدامات سرمایه‌گذاری مرتبط با تجارت

۴. بند اول ماده ۱۶ معاهده عمومی راجع به تجارت خدمات

۸.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و پنجم، بهار ۱۳۹۶

توافق در این مورد که کشورهای توسعه یافته عضو در عمل به تعهدات خود در حوزه دسترسی به بازار، نیازها و شرایط ویژه کشورهای در حال توسعه عضو را با فراهم کردن وسایل بهبود بیشتر فرصت‌ها و شرایط دسترسی به بازار در مورد محصولات کشاورزی دارای اهمیت ویژه‌ای برای این اعضا به حساب خواهند آورد.^۱ در سایر جنبه‌های مرتبط با تجارت نیز شبیه این مقرره وجود دارد. هم چنان که در حوزه تجارت پوشاک توافق شده است: "اعضا موافقت می‌کنند مقررات بند ۱۸ ماده ۲ و شق ب از بند ۶ ماده ۶ را بنحوی به کار گیرند که افزایش معنی دار امکانات دسترسی به بازار برای عرضه کنندگان کوچک و توسعه فرصت‌های تجاری برای تازه واردان به بخش تجارت و پوشاک را اجازه دهد."^۲

۴-۲- اصل عدم تصویب قوانین محدود کننده تجارت آزاد

وقتی دولتی متعهد می‌شود راجع به موضوعی، قانونی را نسخ یا قانون خاصی را وضع نماید و استانداردهای خاصی را اعمال نماید طبیعی است که محدودیت‌هایی بر وی اعمال شده و حاکمیتش محدود گشته است.^۳ در حوزه تجارت، اقتصاد و بازرگانی

۱. مقدمه موافقت‌نامه راجع به کشاورزی. در آخرین دور مذاکرات سازمان تجارت جهانی که به مذاکرات دور اروگوئه معروف است. در سپتامبر سال ۱۹۸۶ شروع و تا سال ۱۹۹۴ خاتمه یافت که از طولانی‌ترین و مهم‌ترین دور مذاکرات کشورهای عضو گات بوده است، و حاصل آن مجموعه‌ای از موافقت‌نامه‌ها، تفاهم‌نامه و سایر اسناد حقوقی است که به صورت مجموعه‌ای واحد به تصویب اعضا رسیده است. در مجموع توافقاتی که در مورد محصولات کشاورزی در این دور به امضا رسیده است می‌توان به دو موافقت‌نامه و یک تصمیم‌گیری اشاره نمود. ۱- موافقت‌نامه راجع به کشاورزی. ۲- موافقت‌نامه راجع به اعمال اقدامات بهداشتی مربوط به انسان‌ها، حیوانات و نباتات. ۳- تصمیم وزرا راجع به اقدامات مربوط به اثرات منفی احتمالی برنامه‌های اصلاحی بر کشورهای در حال توسعه و توسعه نیافته واردکننده مواد غذایی. در این راستا از مهم‌ترین توافقات در موافقت‌نامه کشاورزی عبارتند از: الف) توافقات صورت گرفته در زمینه دسترسی به بازار در بخش کشاورزی (ب) کاهش حمایت‌های داخلی از طریق کاهش میزان کلی حمایت (AMS) (ج) کاهش یارانه‌های صادراتی و واردات یارانه‌دار اشاره نمود.

۲. بند ۲ ماده ۱ موافقت‌نامه راجع به منسوجات و پوشاک

3. Giddens, Anthony, The Consequences Of Modernity, Stanford University

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت ملی.....۹

در بسیاری از موارد سازمان‌های بین‌المللی اقتصادی چنین محدودیت‌هایی را بر دولت‌ها اعمال می‌کنند. در این رابطه می‌توان مثال دیگری از سازمان تجارت جهانی ذکر کرد. اساس این سازمان بسط و گسترش تجارت و رفع محدودیت‌های تجاری در سرتاسر جهان است.^۱ از آن جا که دولت‌ها غالباً با وضع و تصویب قوانین، سیاست‌های خود را اعمال و موانعی بر سر راه تجارت آزاد ایجاد می‌کنند طبیعی است که عمده سیاست‌های این سازمان معطوف به منع دولت‌ها از دخالت در بازار از طریق تصویب قوانین محدود کننده باشد. لذا یکی از سیاست‌های این سازمان که همواره بر آن تأکید شده است منع دولت‌ها از تصویب قوانین محدود کننده تجارت آزاد بوده است. مکانیسم نظارت نیز بر عهده‌ی خود اعضا می‌باشند بدین معنا که هر عضو حق دارد در صورت تخلف عضو دیگر توجه سازمان را به آن جلب کرده و حل و فصل آن را در چارچوب سازمان بخواهد. در بخش اجرای اقدامات تفاهم‌نامه راجع به مقررات تراز پرداخت‌ها در موافقت‌نامه گات ۱۹۹۴ آمده است "اعضا خواهند کوشید از وضع محدودیت‌های مقداری جدید برای مقاصد مربوط به تراز پرداخت‌ها خودداری کنند."^۲ در سایر موافقت‌نامه‌ها نیز به این مهم تأکید شده است: "هر عضو تعهد می‌کند هیچ‌گونه یارانه صادراتی به غیر از آن چه مطابق با این موافقت‌نامه و مطابق با تعهدات مشخص شده در جدول آن عضو باشد پرداخت نکند"^۳ در موافقت‌نامه راجع به اعمال اقدامات بهداشتی و بهداشت نباتی نیز اعلام شده است "این نکته که هیچ عضوی را نباید از

Press< Stanford, CT. 1990, p.64

1. Meltzer, Joshua, State Sovereignty and Legitimacy of the WTO, U.Pa.J.Int' Lecon.L., vol.26: 4, p.698

۲. باقری، محمود – حجت زاده، علیرضا و رضایی، محمد تقی، "اجرای اصل آزاد سازی تجاری در سازمان جهانی تجارت: چالش‌ها و فرصت‌ها"، مجله پژوهش حقوق و سیاست، سال یازدهم، شماره ۲۷، پاییز و زمستان ۱۳۸۸، ویژه W.T.O.، ص. ۱۹.

۳. بند ۳ بخش اجرای اقدامات تفاهم‌نامه راجع به مقررات تراز پرداخت‌ها در موافقت‌نامه گات ۱۹۹۴.

۴. ماده ۸ موافقت‌نامه راجع به کشاورزی

۱۰.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و پنجم، بهار ۱۳۹۶

اتخاذ یا اقدامات لازم برای حفاظت از حیات یا بهداشت انسان، حیوان یا نبات منع کرد
تایید می‌شود مشروط بر اینکه اقدام مزبور به طریقی اعمال نشود که در صورت حاکم
بودن شرایط مشابه وسیله تبعیض دلخواهانه یا غیر قابل توجیه میان اعضا را بوجود
آورده یا محدودیتی پنهان بر تجارت بین‌المللی اعمال کند.^۱ شبیه این قواعد در مقدمه
موافقت‌نامه راجع به موانع فنی فرا راه تجارت، مقدمه راجع به اقدامات سرمایه‌گذاری
مرتبط با تجارت، مقدمه موافقت‌نامه راجع به بازرسی قبل از حمل، مقدمه راجع به
قواعد مبدا و مقدمه راجع به جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت معنوی را می
توان نیز مشاهده کرد.

۳- تکالیف خاص

کشورهای جهان از جنبه‌های گوناگون اعم از توسعه یافتگی، وضعیت سیاسی و
اقتصادی با یکدیگر تفاوت دارند. این تفاوت‌ها بنوبه خود سبب می‌شوند که سازمان
های اقتصادی و مالی بین‌المللی به واقعیت‌ها توجه نموده و در مواردی با توجه به
وضعیت خاص هر عضو حقوق و تکالیفی را برای اعضا مقرر کنند. در این قبیل
سازمان‌ها، قواعد شاخص و تکالیف اولیه در رابطه با کشورهای توسعه یافته تعیین
گشته و ملاک قانون‌گذاری اولیه و مبنا کشورهای مزبور می‌باشند. دلایل آن این است
که سهم چنین کشورهایی در اقتصاد و تجارت جهانی اساسا با کشورهای در حال
توسعه قابل مقایسه نیست و دلیل دیگر نیز می‌تواند این باشد که سازمان‌های اقتصادی
بین‌المللی تلاش می‌کنند قواعد و مقررات مورد اعمال خود را برای همه نقاط جهان
تعمیم دهند. آئین البته به معنای کاهش تعهدات و مسئولیت‌های کشورهای در حال
توسعه نمی‌باشد بلکه سعی می‌شود با کاهش تعهد و فشار اولیه رفته رفته این کشورها
شرایط لازم را برای پذیرش تعهدات هم سان با سایر کشورها پیدا کنند. مثلا در

۱. مقدمه موافقت‌نامه راجع به اعمال اقدامات بهداشتی و بهداشت نباتی.

2. Blouin, Chantal, The Reality of Trade: The WTO and Developing Countries, NSI, North- South Institute, October 2004

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت ملی.....۱۱

موافقت‌نامه تاسیس سازمان تجارت جهانی آمده است^۱ با تصدیق مجدد این که برای تضمین سهم کشورهای در حال توسعه به ویژه کشورهای دارای کمترین میزان توسعه یافتگی، در رشد تجارت بین‌المللی متناسب با نیازهای توسعه اقتصادی آنها تلاش‌های مثبتی لازم است^۲ یا موافقت‌نامه راجع به اعمال اقدامات بهداشتی و بهداشت نباتی مقرر کرده است^۳ اعضا موافقت می‌کنند که ارایه‌ی کمک فنی به سایر اعضا خصوصاً کشورهای در حال توسعه عضو را به صورت دو جانبه یا از طریق سازمان‌های بین‌المللی مربوط تسهیل کنند^۴ شاید مهم‌ترین رفتار ویژه‌ای را که سازمان در تکلیف کشورها مقرر کرده بتوان در تهیه و ارایه فهرست تعهدات ضمانت شده جستجو کرد. در این فهرست هر عضو میزان دسترسی کارپردازان، تجار و صنعتگران خارجی را به امکانات و بازارهای داخلی به صورت تضمین شده تعهد می‌کند.^۵ هر عضو تعهدات خاص خود را که طبق قسمت ۳ موافقت‌نامه حاضر متقبل می‌شود در جدول تعیین خواهد کرد^۶

هدف از رفتار ویژه آن بوده است که شرایطی برای این دسته از کشورها ایجاد شود که بتوانند ابتدا تعهدات کمتری را بپذیرند و از فرصت بیشتری برای رسیدن به سطح کشورهای پیشرفته برخوردار شوند. مثلاً موافقت‌نامه راجع به حفاظت‌ها^۷ تحت عنوان کشورهای در حال توسعه عضو مقرر کرده است^۸ تا زمانی که سهم یک کشور در حال توسعه عضو در واردات یک محصول به کشور وارد کننده عضو از ۳ درصد تجاوز نکند هیچ اقدام حفاظتی در مورد واردات محصول مورد بحث از کشورهای در حال توسعه عضو اعمال نخواهد گردید مشروط به آن که کشورهای در حال توسعه عضو که هر یک سهمی کمتر از ۳ درصد در واردات دارند روی هم رفته بیش از ۹ درصد از کل

۱. مقدمه موافقت‌نامه تاسیس ساز متن تجارت جهانی

۲. ماده ۹ موافقت‌نامه راجع به اعمال اقدامات بهداشتی و بهداشت نباتی

۳. ماده ۲۰ از موافقت‌نامه عمومی راجع به تجارت خدمات

4. Agreement Regarding Protections

۱۲.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و پنجم، بهار ۱۳۹۶

واردات محصول مورد بحث را بخود اختصاص نداده باشند^۱ موافقت‌نامه راجع به یارانه‌ها و اقدامات جبرانی نیز مقرر کرده است^۲ اگر کشور در حال توسعه عضو اجرای چنین یارانه‌هایی را برای بیش از هشت سال لازم تشخیص دهد، حداکثر یک سال قبل از انقضای این مدت مشورت نهایی را با کمیته آغاز خواهد کرد اگر کمیته تشخیص دهد که تمدید این مدت قابل توجه است این کشور در حال توسعه عضو هر ساله می‌تواند به این روند ادامه دهد^۳

۱-۳ - کاهش اختیارات دولت و افزایش حقوق اشخاص خصوصی

یک جامعه جدید در جهان در حال شکل‌گیری است که وضعیت فعلی و آینده جهان را متفاوت از گذشته کرده و خواهد کرد. در هم تنیده شدن تار و پود روابط ملل مختلف را می‌توان در حجم سرمایه‌گذاری‌ها و تجارت خارجی، همسان سازی هر چه بیشتر قوانین و مقررات و تبعیت از مقررات واحد و هماهنگ دید. نظام اقتصاد آزاد رقابتی دنیا را به شکل یک بازار وسیع و یکپارچه می‌بیند. این نظام قوه محرکه و نیازهای انسان‌ها را صرف‌نظر از همه تفاوت‌ها از یک ریشه می‌داند^۴ و وظیفه دولت‌ها را فراهم کردن محیط رقابت سالم در همه زمینه‌ها و مسئولیت‌هایی می‌داند که مردم بر عهده دولت می‌گذارند و با پرداخت مالیات، هزینه آن را می‌پردازند. سازمان تجارت جهانی را می‌توان محور و نقطه ثقل تنظیم و هدایت کننده سیاست و خط مشی دولت‌ها در عرصه اقتصاد دانست. فرآیند الحاق به این سازمان گویای تحمیل مقررات موسع و در عین حال پیچیده و محدود کننده اختیارات به کشورهای متقاضی عضویت است. در واقع در فرآیند الحاق هر دولتی به سازمان تجارت جهانی، گروه کاری مسئول بررسی الحاق، دو خواسته اساسی از کشور متقاضی دارد، اول گشایش میزانی از بازار کالاها و خدمات به روی واردات از سایر اعضای این سازمان که غالباً این عمل را

۱. ماده ۹ موافقت‌نامه راجع به حفاظت‌ها.

۲. بند ۴ ماده ۲۷

۳. بهکیش، محمد مهدی، اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن، تهران، نشر نی، ۱۳۸۱، صص ۴۵-۴۸

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت ملی.....۱۳

"بهای بلیط ورودی" می‌نامند.^۱ دوم انطباق قوانین و مقررات اقتصادی و حتی غیر اقتصادی کشور متقاضی با قواعد و مقررات مندرج در موافقت‌نامه‌های سازمان تجارت جهانی. بر مبنای پذیرش این دو خواسته است که کشور متقاضی آمادگی خود را برای عضویت در این باشگاه جهانی اعلام می‌کند. در این فرآیند است که نظام اقتصادی و رژیم تجاری کشور متقاضی در جلسات متعدد پرسش و پاسخ مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در این فرآیند معمولاً سوالاتی طرح می‌شوند که مرتبط با نظام اقتصادی و حتی سیاسی کشور متقاضی است. سوالاتی هم چون مقررات و رویه‌های قیمت‌گذاری، نظام مالیاتی، پرداخت یارانه به بخش‌های مختلف اقتصاد خصوصاً کشاورزی، نظام سرمایه‌گذاری خارجی، تراز پرداخت، تعرفه‌های واردات گمرکات، معافیت‌های تعرفه‌ای، اقدامات حفاظتی و دیگر راهکارهای تجاری، مجوزهای وارداتی و مقررات صادراتی، استانداردهای بهداشتی و بهداشت نباتی، مقررات ارزی و نظام حمایت از حقوق مالکیت معنوی.^۲ طبیعتاً آثار این الحاق، مقررات زدایی، خصوصی سازی کاهش دخالت دولت در اقتصاد و سایر امور اجتماعی و حتی سیاسی و در یک کلام افزایش نقش و حضور اشخاص در عرصه‌های مدیریت و اجرا در جامعه و نتیجتاً کاهش نقش و اختیارات دولت است.

۲-۳- مقررات زدایی^۳

در یک معنای ساده مقررات زدایی را می‌توان عدم تنظیم مقررات و حذف تدریجی کنترل فعالیت‌های اقتصادی توسط دولت دانست. در این مفهوم مقررات زدایی فرآیندی است که دولت‌ها به منظور کارا تر کردن اقتصاد و بازار اقدام به کاهش، حذف و یا ساده سازی محدودیت‌های حاکم بر نظام کسب و کار می‌کنند. اگر چه در ظاهر انگیزه این

۱. مرکز تجارت بین‌الملل و دبیرخانه مشترک المنافع، راهنمای تجاری دور اوروگوئه، ترجمه مدیریت پژوهش‌های اقتصادی و بین‌المللی، تهران، آبان ۱۳۷۵، ص ۵۶.

۲. بینات، ابوالقاسم، چگونگی الحاق به سازمان تجارت جهانی، تهران، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، ۱۳۸۱، ص ۱۵.

3. Deregulation

۱۴.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و پنجم، بهار ۱۳۹۶

اقدام این است که مقررات ساده‌تر و کمتر منجر به رقابت بیشتر، کارایی بالاتر، قیمت تمام شده کمتر کالا و خدمات و رونق بیشتر اقتصادی است اما شکی نیست که مقررات زدایی سبب تسهیل، هماهنگی و یکنواختی بیشتر نظام‌های اقتصادی و سیاسی می‌شود: "مقررات زدایی موجب تسهیل ورود بنگاه‌های جدید به عرصه رقابت شده و هزینه‌ها را به طور محسوسی کاهش می‌دهد و در نتیجه تولید کالا و خدماتی که قبلاً از نظر اقتصادی مقرون به صرفه نبوده امکان پذیر می‌شود."^۱

محدود شدن قدرت دولت از نتایج و آثار مقررات زدایی است. الزامات عضویت در سازمان تجارت جهانی هم چون عدم تبعیض و رفتارهای مبتنی بر آن، ارزش‌گذاری گمرکی، قواعد و مقررات مرتبط با صادرات و واردات، حذف کلی محدودیت‌های مقداری و حذف یارانه‌ها مبین الزام دولت‌های متقاضی عضویت به مقررات زدایی است. یکی از ابزارهای اصل آزادی تجارت نیز که از اصول بنیادین سازمان تجارت جهانی است یقیناً مقررات زدایی است که مقرر کرده است هیچ یک از اعضا حق ندارند جز تعرفه‌های گمرکی و مالیات‌ها محدودیت دیگری را در واردات یا صادرات کالا اعمال کنند.^۳

۳-۳- خصوصی سازی

فروش اموال دولتی و یا به عبارت دیگر خصوصی سازی یک رویکرد بارز در اقتصاد جهانی در سه دهه اخیر بوده است. بنا به یک گزارش فقط در بین سالهای ۱۹۸۵ تا ۱۹۹۹ بیش از ۸۰۰۰ مورد خصوصی سازی در اطراف و اکناف جهان واقع شده است که ارزش آن بیش از یک تریلیون دلار بوده است.^۴ اگر چه ممکن است دلیل خصوصی

۱. تار، فتح الله، "استفاده از مقررات زدایی در رفع موانع تولید"، مجله مجلس و پژوهش، شماره ۵۲، سال ۱۳۸۵.

2. Walraven, Katherine, Looking for Facts in the GATS Attack: Impacts on Social Service Sovereignty, available at: <http://www.princeton.edu/jpia/past-issues-1/2006/8.pdf>, visited on 2013-07-17

۳. ماده ۱ گات

4. Bruce, Nancy, Garrett, Geoffrey, and Bruce Kogut, The International

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت ملی.....۱۵

سازی در برخی از کشورهای توسعه‌یافته را بتوان دشواری‌های اقتصادی و ناتوانی آن دولت‌ها در ادامه خدمات رفاهی و میل آنها به کارآمدی اقتصادی، تولید بیشتر و ارزاتر و ارزش افزوده بیشتر ذکر کرد ولی یقیناً در ارتباط با کشورهای عقب‌افتاده و در حال توسعه در موارد بسیاری فشار صندوق بی‌المللی پول نقش اصلی را در اقدام چنین کشورهایی برای خصوصی سازی داشته است^۱ برای بیش از یک دهه صندوق بین‌المللی پول خصوصی‌سازی را به عنوان یک شرط استاندارد برای تعدیل ساختاری وام مقرر کرده بوده است^۲ تاریخ نیز نشان می‌دهد کشورهایی که وارد رابطه الزام‌آور با موسسات مالی بین‌المللی می‌شوند متعاقباً اموال دولتی را هر چه بیشتر خصوصی کرده‌اند. بررسی اتفاقی سیاست‌های اعطای وام صندوق بین‌المللی پول در چهل کشور که عموماً از کشورهای کمتر توسعه یافته هستند آشکار می‌سازد که در طول دهه ۲۰۰۰ موافقت‌نامه‌های وام آن سازمان در دوازده کشور که عموماً کشورهای کمتر توسعه یافته بوده‌اند شامل شروطی بود که خصوصی‌سازی آب و یا بازگشت کامل هزینه‌های خدمات آرایه‌ی آب از جمله آنان بوده است.^۳ در واقع همه این کشورها از قاره آفریقا و در زمره فقیرترین و بدهکارترین کشورها بودند که محکوم به رعایت شرایط صندوق بین‌المللی پول در خصوصی‌سازی تاسیسات آب و فاضلاب و بازگشت هزینه‌ها بودند.^۴ در واقع تحمیل این شروط دارای اهمیت دوگانه بوده است. در سلسله مراتب، صندوق بین‌المللی پول در راس موسسات مالی بین‌المللی می‌باشد. اجابت شرایط صندوق بین‌المللی پول دولت‌ها را قادر می‌سازد مهر تایید این سازمان که به نوبه خود سبب اجازه

Monetary Fund and Global Spread of Privatization, IMF, Staff Papers, Vol.51, No.2, 2004, p. 1.

1. Nancy Brune, Geoffrey Garrett, and Bruce Kogut, The International Monetary Fund and the Global Spread of Privatization, IMF Staff Paper, Vol.51, No.2, International Monetary Fund, 2004, p.199,

2. *ibid*, p5.

3. Glusky, Sara, Globalization Challenge Initiative , IMF Forces Water Privatization on Poor Countries, available at: http://www.iatp.org/files/IMF_Forces_Water_Privatization_on_Poor_Countries.htm, visited on 01/07/2013

4. *ibid*

دسترسی به وام و تسهیلات سایر سازمان‌ها می‌شود را پیدا کنند. در مقابل چنانچه کشوری از قبول شرایط سازمان استنکاف کند بانک جهانی یا صندوق بین‌المللی پول ممکن است ارایه‌ی تسهیلات به کشور مستنکف را معلق یا متوقف نماید. بانک جهانی نیز مقررات مشابهی برای کشورهای وام‌گیرنده که غالباً از کشورهای ضعیف و فقیر هستند اعمال می‌کند. بانک جهانی در این رابطه یک برنامه‌ای را به عنوان استراتژی کمک کشوری (CAS) ^۱ برای کشورهای وام‌گیرنده تهیه می‌کند. ^۲ در این استراتژی سرمایه‌گذاری‌هایی که بانک در نظر دارد در یک دوره میان مدت انجام دهد شرح می‌دهد. بانک سه سناریو را مقرر می‌کند: حالت بالا، حالت پایه و حالت پایین برای یک دوره سه تا پنج ساله. یک کشور در سناریو حالت پایین دسترسی کمی به اعتبارات بانکی دارد. هم‌چنان که دولت وام‌گیرنده شرایط مقرر را اجرا می‌کند معمولاً دسترسی بیشتری به تسهیلات و محدوده بالاتری از اعتبارات را دارد. برای مثال استراتژی کمک کشوری ۲۰۰۴-۲۰۰۷ بانک جهانی برای موزامبیک مقرر می‌کرد برای اینکه آن کشور به سطح بالاتری از اعتبار دسترسی پیدا کند این کشور باید اصلاحات در بخش عمومی را اجرا کند. بر همین اساس آن کشور برنامه توسعه ملی آب را با مشارکت بخش خصوصی در حومه شهر اجرا کرد. ^۳

کشورهایی که سیاست بانک جهانی راجع به خصوصی‌سازی بخش آب را رد می‌کنند حتی ممکن است از طرف سایر موسسات کمک‌دهنده نیز تنبیه شوند. برای مثال هنگامی که غنا در مقابل بانک جهانی برای خصوصی‌سازی آب مقاومت کرد آژانس کمک بریتانیا کمک‌هایش را برای بخش آب به آن کشور متوقف کرد. ^۴ در کشور

1. Country Assistance Strategy(CAS)
2. Economic Review, World Bank's New Country Assistance Strategy For Lesotho, July 2010, p.1
3. Report to the Executive Directors on Bank and IDA Operation, (Hrough ,June 30, 2005) World Bank /IDA 15 August 2005, Attachment 1, p. 95.
4. Nancy,Alexander, The Roles of The IMF, the World Bank, the WTO in Liberalization and Privatization of the Water Services Sector, October 21 2005, <http://www.ServicesForAll.org>.(visiting date:5/2/2013)

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت ملی.....۱۷

اروگوئه نیز هنگامی که به علت نتایج رفراندومی که در کشور اروگوئه عقب نشینی جدی در اصلاحات به عمل آمد و سبب شد از مشارکت بخش خصوصی در حوزه آب و فاضلاب جلوگیری گردد. بانک جهانی نیز از تنظیم و تعدیل بدهی‌های آن کشور خودداری کرد.^۱

۴-۳ - اصلاح قوانین مرتبط

جهانی شدن مرز قطعی و ثابت بین حوزه امور داخلی و بین‌المللی را تغییر داده است. لذا در تعریفی دوباره از نظم حقوقی و رابطه و جایگاه حقوق داخلی و بین‌المللی و روابط آنها با یکدیگر هنگامی که بحث جهانی‌سازی به میان می‌آید لزوماً موضوع حاکمیت، مفهوم و حیطة و حدود آن نیز مطرح می‌شود. شکی نیست که فرآیند جهانی شدن، دگردیسی مفاهیم و ساختار سنتی حاکمیت و روابط بین حاکمیت و حقوق را در پی داشته است.^۲ توسعه اقتصاد جهانی و همراه با آن تجدید ساختار قدرت اجتماعی مدل سرزمینی حاکمیت را تغییر داده است. صلاحیت سرزمینی کشورها به واسطه جهانی شدن اقتصاد و روابط اجتماعی به شدت تحت فشار قرار گرفته است. در این دگردیسی اقتدار تمامی کشورها اعم از قوی و ضعیف بعلت ادغام در اقتصاد جهانی زایل شده است و دوم این که بعضی از مسئولیت‌های بنیادین کشورها در یک اقتصاد بازار یعنی مسئولیت‌های ابتدائاً شناخته شده که مفصلاً توسط آدام اسمیت تشریح شده و در طول دویست سال بحث و اجرا شده دیگر اکنون پاسخگوی شرایط حاضر نیست و باید تغییر یابند.^۳ با جهانی شدن روابط اقتصادی، ناهمخوانی بین مفهوم سرزمینی حاکمیت و جریان‌های اقتصادی که وحدت و همبستگی کشور را سبب می‌شود در حال افزایش است. آژانس‌ها و موسسات متعددی در این فضا به وجود آمده، رشد کرده

1. See Report to the Executive Directors on Bank and IDA Operations (June 30, 20095), World Bank/ IDA, 15 August 2005, Attachment 1, page 5.

2. ayasriya, Lannishka, Global Legal Studies Journal, Vol.6.p.425

3. Strange, Susan, The Retreat of the State, The Diffusion of Power in the World Economy, (1996) at p. 14,

۱۸.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال دهم، شماره سی و پنجم، بهار ۱۳۹۶

و فعالیت می‌کنند که خود مختاری و استقلال آنها از دولت‌ها روزافزون است. اتحادیه اروپا را می‌توان نمونه یک سازمان فراملی دانست که عضویت در اتحادیه لاجرم الزام کشورها را به تغییر و اصلاح قوانین خود قبل و بعد از عضویت در اتحادیه را پی داشته است. درک سازمانی اتحادیه اروپا بر این پایه مبتنی است که ریشه‌های قوی نظم قانون اساسی فدرال جدید شکل گرفته است. این نظریه، اتحادیه اروپا را بعنوان یک شکل همکاری فدرالیسم تلقی می‌کند که متکی به مکانیسم‌های همکاری رسمی و غیررسمی بین اعضا و مرکزیت جدید است.^۱ از همین روست که گفته شده "در یک مفهوم حقوقی سنتی از حاکمیت کشورهای عضو اتحادیه اروپا دیگر واحدهای حقوقی مستقل دارای حاکمیت نیستند. نه اتحادیه و نه قطب داخلی جامعه یک واحد دارای حاکمیتی نیستند. توزیع حقوق حاکمیتی در سطوح مختلف فقط یک حاکمیت بیرونی از سایر کشورهای عضو را دست نخورده باقی گذارده است"^۲

از زمان تشکیل اتحادیه اروپا^۳ همواره بحث چگونگی روابط حقوق داخلی کشورهای عضو و حقوق اتحادیه مطرح بوده است. و این سوال مطرح بوده که در صورت تعارض قوانین و مقررات داخلی با حقوق و مقررات اتحادیه کدام یک از آنها معتبر و لازم الاجراست. رویه دیوان اتحادیه اروپا همواره این بوده است که حقوق و

1. Richard Richard Bellamy & Dario Castiglione, Building the Union, The Nature of Sovereignty in the Political Architecture of Europe, 16, LPHIL, (1997), p.421-427.

2. MacComick, Neil; "Democracy, Subsidiary and Citizenship in the European Commonwealth" 16, L & PHIL, 31 (1997).

۳. اتحادیه اروپا یک اتحادیه اقتصادی-سیاسی است که از ۲۸ کشور اروپایی تشکیل شده است. منشأ اتحادیه اروپا به جامعه اقتصادی اروپا که در سال ۱۹۵۷ با توافقنامه رم بین ۶ کشور اروپایی شکل گرفت و صرفاً یک اتحادیه اقتصادی بود باز می‌گردد. از آن تاریخ با اضافه شدن اعضای جدید، اتحادیه اروپا بزرگ‌تر شد. در سال ۱۹۹۳، توافق ماستریخت چارچوب قانونی کنونی اتحادیه را پایه‌گذاری کرد. اتحادیه اروپا در سال ۱۹۹۹ واحد پول مشترکی به نام یورو را معرفی کرد که تاکنون در ۱۷ کشور جایگزین پول‌های ملی شده است.

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت ملی.....۱۹

مقررات اتحادیه دارای ویژگی الزام بلافصل بوده و همواره بر مقررات ملی دولت‌های عضو تفوق داشته است.^۱ این برتری شامل همه مقررات اتحادیه از جمله معاهدات اصلی، مصوبات اتحادیه و موافقت‌نامه‌های اتحادیه با کشورهای دیگر می‌باشد.^۲ بنابراین کشورها نه تنها ملزم به تغییر قوانین و مقررات متعارض با حقوق و مقررات اتحادیه می‌باشند بلکه حتی اگر قوانینی وضع کنند که مغایر با آن قواعد و مقررات باشد قوانین و مقررات تصویبی نامعتبر و قوانین اتحادیه لازم الاجرا می‌باشند.^۳ مفاد و مفهوم معاهدات راجع به سازمان تجارت جهانی نیز تماما دلالت بر تعهدات دولت‌های عضو در عدم تصویب قوانین محدود کننده تجارت آزاد و اصلاح قوانین موجود دارد.^۴ اعضا خواهند کوشید از وضع محدودیت‌ها مقداری جدید برای مقاصد مربوط به تراز پرداخت‌ها خودداری کنند.^۵ همچنین سازمان تجارت جهانی برای ورود و مشارکت اعضا در بازارهای جهانی، دولت‌ها را ملزم به تبعیت از مقررات فنی استانداردهای جهانی می‌سازد که این امر موجب مطابقت استانداردهای ملی بر مبنای استانداردهای بین‌المللی می‌گردد. قوانین رفتاری سازمان متحد الشکل بوده و نه فقط در بردارنده اقدامات مرزی مانند تعرفه‌های گمرکی و محدودیت‌های تجاری می‌باشند بلکه اقدامات داخلی که در تجارت داخلی موثر هستند مانند وضع مالیات‌ها، استانداردهای فنی و بهداشتی، پرداخت یارانه‌ها، الزامات سرمایه‌گذاری و حمایت از مالکیت فکری را در بر می‌گیرند.^۵ در نتیجه شرایط مذکور، مفهوم اقتصاد ملی و حاکمیت اقتصادی ضعیف‌تر و کم رنگ‌تر می‌شود و حق دولت‌ها برای تصویب و وضع قوانین محدودتر می‌گردد.

۱. کدخدایی، عباس، ساختار و حقوق اتحادیه اروپایی، چاپ اول، پاییز ۸۰، نشر میزان، صفحه

2. Ratti Case 148/ 78 [1979] ECR 1629 and Marshall Case 152/ 84 [1986] ECR 723

3. Case Minister of Finance v. Simmental 106 / 77[1978] ECR 629.

۴. بند ۳ تفاهمنامه راجع به مقررات ترز پرداخت‌ها در موافقتنامه ۱۹۹۴ گات.

5. Julia La Qin, Trade, Investment and Beyond: The Impact of WTO Accession on China's Legal Systems The China Quarterly, 191, September 2007, p. 722

۵-۳- پذیرش کنوانسیون‌های مرتبط با حمایت از مالکیت فکری

حقوق مالکیت فکری هسته مرکزی موافقت‌نامه‌های تشکیل دهنده سازمان تجارت جهانی است^۱ و می‌توان گفت بنیان حقوقی عصر اطلاعات است. این رشته حقوقی همه چیز را تحت تاثیر قرار می‌دهد، از در دسترس بودن و قیمت داروی ایدز گرفته تا الگوی توسعه معماری و تنوع ریستی، اینترنت و ارتباطات. حقوق مالکیت فکری در نظام‌های قضایی مختلف متفاوت بوده است. اما با تلاش‌های گسترده‌ای که به عمل آمده است و بر اثر کنوانسیون‌ها و معاهدات متعددی که امضا شده‌اند جنبه‌های تجاری مرتبط با حقوق مالکیت فکری در حال یک نواخت شدن است.^۲ تا زمان شروع دور مذاکرات تجاری اروگوئه در سال ۱۹۸۶ وضع قواعد چند جانبه در حوزه حفظ حقوق مالکیت فکری عمدتاً در چارچوب سازمان جهانی مالکیت فکری^۳ متمرکز بود.^۴ سازمانی که هنوز هم مسئولیت اجرایی مهم‌ترین کنوانسیون‌های مالکیت فکری را بر عهده دارد. در سال ۱۹۸۶ که دور جدیدی از مذاکرات تجاری برای اصلاح و تکمیل مقررات گات شروع شد امریکا پیشنهاد مذاکره در قلمرو یک رژیم تجاری برای نیل به یک موافقت‌نامه بین‌المللی حمایت از مالکیت فکری را مطرح کرد. به نحوی که می‌توان گفت حفاظت از حقوق مالکیت فکری در پرتو مقررات سازمان تجارت جهانی اجرای بین‌المللی حقوق مالکیت فکری در چارچوب مقررات لازم الاتباع تجاری لازم الاجرا خواهند بود. این دور از مذاکرات که در سال ۱۹۸۶ شروع شد یک دهه طول

1. Moschini, GianCarlo, Intellectual Property Rights and the World Trade Organization: Retrospect and Prospects, Agricultural Policy Reform and the WTO: Where Are We Heading?, Edward Elgar Publishing, 2004.p.1
2. Moschini, GianCarlo, ibid p.27
3. Shahzad Akbar khan, Intellectual Property Law and Globalization.p.1 <http://www.Supremecourt.gov.pk/ijc/Articles/19/1.pdf>.(visitingdate:5/2/201)
4. World Intellectual Property Organization
5. Shrybman, Steven, The First WTO Case to consider issue of copy write protection involved a challenge by the EC to certain provisions of the US Copy write Act establishing certain limitations on the exclusive rights of copywrite holder, Aug. 2000, mht.
6. Moschini, GianCarlo, ibid, p.7

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت ملی.....۲۱

کشید. از همان شروع مذاکرات بین کشورهای توسعه یافته که خواستار تصویب یک موافقت‌نامه جامع که در برگیرنده همه جنبه‌های مرتبط با مالکیت فکری باشد با کشورهای در حال توسعه و کشورهای کمتر توسعه یافته که می‌خواستند هر موافقت‌نامه‌ای راجع به مالکیت فکری محدود به تجارت کالاهای تقلبی باشد اختلاف نظر وجود داشت. فقط در بخش کشاورزی شاید بتوان حداقل شش مورد را به عنوان نگرانی‌های کشورهای در حال توسعه بیان کرد: تهدیدات بر امنیت سستی کشاورزی و غذایی، سوءاستفاده از قدرت انحصاری، افزایش وابستگی به کشاورزی پر هزینه، تهدیدات ناشی از تفاوت‌های اقلیمی و مسأله‌ی تقسیم سود،^۱ اما در نهایت این دسته از کشورها در مقابل فشارهای امریکا تسلیم شدند. بنابراین در سال ۱۹۹۵ موافقت‌نامه راجع به جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری^۲ (تریپز) بعنوان جزء تجزیه‌ناپذیر رژیم تجارت بین‌المللی تحت نظارت سازمان تجارت جهانی بوجود آمد. تریپز یک شبکه وسیعی در حمایت از حقوق مالکیت فکری ایجاد کرد و با عطف به کنوانسیون‌ها و معاهدات بین‌المللی مرتبط با حقوق مالکیت فکری آنها را در خود ادغام کرد. این موافقت‌نامه معرف یک گام مهم در تلاش برای هماهنگ‌سازی مقررات حقوق مالکیت فکری و ایجاد حداقل استانداردها برای قوانین ملی کشورهای عضو است که می‌توان آن را مهم‌ترین سند بین‌المللی حاکم بر حقوق مالکیت فکری قلمداد کرد.^۳ قواعد شاخص و ملاک قانون‌گذاری، قواعد و مقررات کشورهای اروپایی و امریکا می‌باشد.^۴ در حقیقت این کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته بودند که باید قوانین خود را با آن کشورها تطبیق می‌دادند.^۵ تریپز حقوق اختراع را بر بسیاری از

1. K.Sell. Susan. "What Role for Humanitarian Intellectual Property ? The Globalization of Property Rights "(MINN). L. SCI&Tech. Vol.6 .1p. 198..

2. Agreement on Trade Related Intellectual Property Rights (TRIPS).

3. Drahos, Peter and John Braithwaite, "Intellectual Property Corporate Strategy, Globalization, TRIPS in Context", 20 WIS, INT'LLJ, p. 457, (2002).

4. Maskus, Keith E. , Intellectual Property Rights in the Global Economy, the Economics of Intellectual Property Rights and Globalization. P.58

5. Juma, Calestous, Intellectual Property Rights and Globalization:

۲۲.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین الملل، سال دهم، شماره سی و پنجم، بهار ۱۳۹۶

موارد و اختراعات از جمله اختراعات بیوتکنولوژیکی، تولیدات کشاورزی، گونه‌های درختی، سموم دفع آفات نباتی و مواد دارویی تعمیم داده است.^۱ این سیستم یک مکانیسم قدرتمند اجرایی را برای الزام کشورهای عضو WTO به رعایت و حمایت از حقوق مالکیت فکری بنا نهاد. نظام اصلی اطمینان از اجرای مقررات تریپز توسط شورای موافقت‌نامه و حل و فصل اختلافات در چارچوب مکانیسم حل و فصل اختلافات WTO انجام می‌گیرد. این روش حل و فصل اختلافات و قدرت تنبیه کشورهای تریپز را به عنوان یک نیروی واقعی در جهان مطرح می‌کند.^۲

همه اعضای تریپز عضو شورای تریپز^۳ هستند. این شورا مسئول نظارت بر اجرای موافقت‌نامه است. در این نظام شورا بررسی می‌کند که چگونه کشورهای عضو تعهداتشان را تحت موافقت‌نامه انجام می‌دهند. در واقع یک نظام کنترل متقابل بر اجرای موافقت‌نامه حاکم است. بدین معنی که همه کشورها قانونا بر یکدیگر نظارت می‌کنند تا مطمئن شوند که آیا دیگران بر طبق جدول تعیین شده در موافقت‌نامه قوانین خود را اصلاح نموده و اینکه آیا قوانین مصوب را تمام و کمال اجرا می‌کنند. گزارشات به شورای تریپز داده می‌شود و شورا به همه اعضا اجازه می‌دهد که مقررات یکدیگر را مرور کنند تا سیاست‌های حمایت از مالکیت فکری اعضا بهبود یابد. تریپز فقط از این که اعضا قوانین مربوطه را اصلاح کرده اکتفا نمی‌کند بلکه پیگیر اجرای آنها نیز هست. در موافقت‌نامه به این مهم پرداخته شده و مقرر شده دولت‌ها باید اطمینان حاصل کنند که حقوق مالکیت فکری اجرا می‌شوند و مجازات برای نقض قانون به اندازه کافی

Implications for Developing Countries³. [http:// www.cid.harvard.edu/cid/tech/hom.htm](http://www.cid.harvard.edu/cid/tech/hom.htm). (visiting date:5/2/2013)

1. See United Nations Council on Trade and Development, International Centre for Trade and Sustainable Development Project on Intellectual Property Rights, Implications for Development 77 (2003) UNCTAD-ICTSD project on Intellectual Property Rights, available at [http:// www.IcCTSD.org/pubs/ictsd-services/lprs/pp/pp-3ch-01rif](http://www.IcCTSD.org/pubs/ictsd-services/lprs/pp/pp-3ch-01rif).

2. K. Sell, Susan. What Role for Humanitarian Intellectual Property is ? The Globalization of Intellectual Property Rights, MINN, J.L.SCI&TECH, Vol.6:1 p.192.

3. Trips Council

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت ملی.....۲۳

شدید هست که از نقض بیشتر جلوگیری کند.^۱ دادرسی باید منصفانه و برابر باشد و نباید غیر ضروری پیچیده و هزینه بردار باشد و صاحبان حقوق حق دسترسی آسان و ارزان به دادگاه را داشته باشند. موافقت‌نامه به طور تفصیلی چگونگی اجرا را شرح می‌دهد از جمله مقرراتی برای کسب مدرک اختراعات، اقدامات موقتی و احتیاطی، چگونگی اخذ خسارت و دیگر مجازات‌ها را پیش‌بینی کرده است. دادگاه باید اختیار صدور دستور معدوم کردن کالاهایی که بر اساس نقض حقوق مالکیت فکری تولید شده‌اند را داشته باشد. نظام حل و فصل اختلافات WTO و تصمیمات اتخاذ شده نشانگر آن است که چقدر مقررات تریپز در تعیین سیاست‌ها و رویه دولت‌ها هنگامی که بحث از حمایت از حقوق مالکیت به میان می‌آید موثر است. به طور مثال در یک مورد اختلافاتی بین هند و امریکا بروز کرد. امریکا مدعی بود که هند به تعهداتش بر اساس موافقت‌نامه عمل نکرده است. شکایت امریکا در چارچوب نظام حل و فصل اختلافات WTO بررسی و هیأتی که تشکیل شده بود در سال ۱۹۹۷ گزارشی تهیه کرد. هیأت به این نتیجه رسیده بود که هند به تعهداتش بر اساس موافقت‌نامه تریپز عمل نکرده است زیرا آن کشور در ایجاد یک مکانیسمی کارآمد برای حمایت از علائم تجاری، مواد دارویی، شیمیایی، و کشاورزی عمل ننموده بود. هند از این گزارش تجدید نظرخواهی کرد اما نهاد تجدید نظرخواهی WTO یافته‌های هیأت را تایید کرد.^۲

نتیجه گیری

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی سازی و جهانی شدن، محدود شدن حاکمیت ملی را در پی داشته است. واقعیت آن است که اقتدار دولت‌ها هر چه بیشتر تحت تأثیر عوامل متعددی چون انقلاب در ارتباطات و اطلاعات، تحولات تکنولوژی، شرکت‌های

۱. بخش ۳ موافقت‌نامه

2. India: Patent Protection for Pharmaceutical and Agricultural Products, Reports of the Panel, World Trade Organization, Geneva. WTO 1997.

چند ملیتی، سازمان‌ها و سایر بازیگران غیر دولتی قرار گرفته و نتیجه آن شده است که کارکرد دولت‌ها به نحو قابل ملاحظه‌ای تغییر یابد. نقش آفرینی انحصاری دولت‌ها در جامعه بین‌المللی پایان یافته و افراد، سازمان‌های بین‌المللی اعم از بین‌الدولی و غیر دولتی و شرکت‌های چند ملیتی قسمت بزرگی از آن نقش را بر عهده گرفته‌اند. اقتصاد صنعتی زمانی محصور در مرزهای ملی و مبتنی بر خط تولید کارگاه‌ها و کارخانه‌های بزرگ بود در حالی که در دوران جدید ملی‌گرایی اقتصادی مانع راه تولید تلقی شده و مشارکت در تولید که از نظر جغرافیایی پراکنده و نامتمرکز است معمول گردیده است.^۱ تقسیم کار میان واحدهای سیاسی برخوردار از دانش فنی و واحدهای سیاسی که دارای مواد خام و یا کارگر ارزان هستند مفهوم مزیت نسبی را ایجاد کرده و با این تقسیم کار عملاً هر واحدی جزئی از پیکره بزرگ‌تر به شمار می‌رود و عمل می‌کند. تبلیغات به کمک ماهواره‌ها، اذهان مردم جهان را حتی علی‌رغم میل دولت‌ها و بدون آن که آنان کنترلی بر شیوه و حجم این‌گونه تبلیغات داشته باشند برای پذیرش هر کالای تولیدی آماده می‌کنند. در کنار آن سیستم‌های مالی روند این دادوستد بین کشورها را تسهیل می‌کند.^۲ به طوری که تجارت بین‌المللی ظرف مدت کوتاهی انجام می‌شود و دولت‌ها تاثیر و نقش کمی در کنترل چنین تجارت‌هایی داشته صرفاً قواعد و مقررات خود را با آن تطبیق داده‌اند.^۳ از نظر عده‌ای فروپاشی سیستم برتن وودز هموار کننده راه جهانی شدن در حوزه اقتصاد است. بی شک سازمان‌های مالی، پولی، اقتصادی، تجاری، منطقه ای و حتی سازمان ملل متحد در این عرصه بسیار نقش آفرین و تاثیر گذار بوده‌اند. الزام دولت‌ها به مقررات زدایی، حذف تدریجی تعرفه‌ها، خصوصی سازی، اصلاح قوانین

1. Paul Bairoch and Richard Kozul – Wright, "Globalization Myths: Some historical Reflections on Integration, Industrialization and growth in the World Economy" No. 173, UNCTAD/DSGDP/113, March 1996, p.3

2. Grinin "Modern Productive Forces and the Problems of National Sovereignty"

3. Goldblatt, David, David Held and Antony McGraw and Jonathan Perraton, Global, Local political, Vol.22, No.3, (July- September 1997), p.284

4. Breton Woods

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت ملی.....۲۵

مرتبط، پذیرش کنوانسیون‌های مرتبط با مالکیت فکری و حل و فصل اختلافات تجاری در چارچوب مقررات سازمان تجارت جهانی، اصل رفتار ملی، پذیرش تعهدات دولت کامله‌الوداد و عدم تصویب قوانین محدود کننده را می‌توان مهم‌ترین الزامات و تعهدات دولت‌ها در حوزه اقتصادی بر شمرد که مبین محدودیت‌ها و مسئولیت‌های آنان می‌باشد.

منابع فارسی

۱. باقری، محمود - حجت زاده، علیرضا و رضایی، محمد تقی، "اجرای اصل آزاد سازی تجاری در سازمان جهانی تجارت: چالش‌ها و فرصت‌ها"، مجله پژوهش حقوق و سیاست، سال یازدهم، شماره ۲۷، پاییز و زمستان ۱۳۸۸
۲. باهر، حسین، کنکاشی پیرامون اصل دولت کامله‌الوداد، مجله دادرسی، آذر، دی ۱۳۷۸، شماره ۱۷
۳. باهر، حسین، کنکاشی پیرامون اصل دولت کامله‌الوداد، مجله دادرسی، آذر، دی ۱۳۷۸، شماره ۱۷، ص. ۴۱
۴. بهکیش، محمد مهدی، اقتصاد ایران در بستر جهای شدن، تهران، نشر نی، ۱۳۸۱،
۵. بینات، ابوالقاسم، چگونگی الحاق به سازمان تجارت جهانی، تهران، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، ۱۳۸۱،
۶. جان بلیس، استیو، جهانی شدن سیاست، روابط بین‌الملل در عصر نوین، ترجمه ابوالقاسم راه چمنی و دیگران، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، تهران
۷. تاری، فتح الله، "استفاده از مقررات زدایی در رفع موانع تولید"، مجله مجلس و پژوهش، شماره ۵۲، سال ۱۳۸۵
۸. رجایی، فرهنگ، پدیده جهانی شدن، وضعیت بشری و تمدن اطلاعات، ترجمه عبدالحسین آذرنگ، تهران، چاپ دوم، آگاه، ۱۳۸۲
۹. رشیدی، علی، "نقش تحولات اقتصادی بر متغیرهای اجتماعی و سیاسی"، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، مهر و آبان ۸۱
۱۰. شکوهی، مجید، حقوق رقابت بازرگانی در اتحادیه اروپا، چاپ اول، تهران، نشر میزان، سال ۱۳۸۱
۱۱. کدخدایی، عباس، ساختار و حقوق اتحادیه اروپایی، چاپ اول، پاییز ۸۰، نشر میزان

نقش سازمان‌های بین‌المللی در جهانی شدن اقتصاد و تأثیر آن بر حاکمیت ملی.....۲۷

۱۲. میر شمسی، محمد هادی، اصل رفتار ملی در مقررات بین‌المللی حقوق مالکیت فکری، جامعه بین‌المللی و حقوق بین‌الملل در قرن ۲۱، به اهتمام دکتر سید فاسم زمانی، انتشارات شهر دانش، تهران ۱۳۹۲

English References

1. Blouin, Chantal, The Reality of Trade: The WTO and Developing Countries, NSI, North- South Institute, October 2004
2. Bruce, Nancy, Garrett, Geoffrey, and Bruce Kogut, The International Monetary Fund and Global Spread of Privatization, IMF, Staff Papers, Vol.51, No.2,
3. Drahos, Peter and John Brathwaite, "Intellectual Property Corporate Strategy, Globalization, TRIPS in Context", 20 WIS, INT'L LJ, p. 457, (2002).
4. Giddens, Anthony, The Consequences Of Modernity, Stanford University Press< Stanford, CT. 1990
5. Goldblatt, David, David Held and Antony McGraw and Jonathan Perraton, Global, Local political, Vol.22, No.3, (July-September 1997)
6. Glusky, Sara, Globalization Challenge Initiative, IMF Forces Water Privatization on Poor Countries
7. Grinin "Modern Productive Forces and the Problems of National Sovereignty
8. Haider A. Khan, Making a Rules-Based Trading Regime Work: Globalization and the WTO Dispute Settlement Industrialization and growth in the World Economy" No. 173, UNCTAD/DSGDP/113, March 1996
9. Mechanism, Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=995933> (visiting date: 92/2/10)
- Jayasriya, Lannishka, Global Legal Studies Journal, Vol.6.
10. Julia La Qin, Trade, Investment and Beyond: The Impact of WTO Accession on China's Legal Systems The China Quarterly, 191, September 2007
11. K.Sell. Susan. "What Role for Humanitarian Intellectual Property ? The Globalization of Property Rights "(MINN). L. SCI&Tech. Vol.6 .1p. 198..

12. MacComick,Neil; “Democracy, Subsidiary and Citizenship in the European Commonwealth” 16,L & PHIL, 31(1997).
13. Maskus, Keith E. , Intellectual Property Rights in the Global Economy, the Economics of Intellectual Property Rights and Globalization
14. Matsushita Mitsuo, Basic Principles of the WTO and the Role of Competition Policy, Washington University Global Studies Law Review, Volume 3, 2004.
15. Meltzer, Joshua, State Sovereignty and Legitimacy of the WTO,U.Pa.J.Int`Lecon.L., vol.26
16. Milner, Helen V., Globalization, Development and International Institutions: Normative and Positive Perspectives, Review Essay, December 2005Vol. 3, No. 4
17. Moschini, GianCarlo, Intellectual Property Rights and the World Trade Organization: Retrospect and
18. Prospects, Agricultural Policy Reform and the WTO: Where Are We Heading?, Edward Elgar Publishing
19. Naoshi Doi and Hiroshi Ohashi, Empirical Analysis of the National Treatment Obligation Under
20. the WTO: The Case of Japanese ShochuJanuary 2012
21. Nancy Brune, Geoffrey Garrett, and Bruce Kogut, The International Monetary Fund and the Global Spread of Privatization, IMF Staff Paper, Vol.51,No.2, International Monetary Fund, 2004
22. Nancy,Alexander, The Roles of The IMF, the World Bank, the WTO in Liberalization and Privatization of the Water ServicesSector,October212005,<http://www.ServicesForAll.org>.(visiting date:5/2/2013)
23. Nayef R.F. Al-Rodhan, Historical Milestones of Globalization, Geneva Centre for Security Policy, June 19, 2006
24. Paul Bairoch and Richard Kozul – Wright, "Globalization Myths: Some historical Reflections on Integration,
25. Ratti Case 148/ 78 [1979] ECR 1629 and Marshall Case 152/ 84 [1986] ECR 723
26. Richard Richard Bellamy & Dario Castiglione, Building

the Union, The Nature of Sovereignty in the Political Architecture of Europe, 16, LPHIL,(1997)

27. Shahzad Akbar khan, Intellectual Property Law and Globalization.p.1 <http://www.Supremecourt.gov.pk/ijc/Articles/19/1.pdf>. (Visiting date:5/2/2013)

28. Shrybman, Steven, The First WTO Case to consider issue of copy write protection involved a challenge by the EC to certain provisions of the US Copy write Act establishing certain limitations on the exclusive rights of copywrite holder, Aug. 2000, mht.

29. Strange, Susan, The Retreat of the State, The Diffusion of Power in the World Economy, (1996)

30. Wang, Guigo, The Impact of Globalization on State Sovereignty, Chinese Journal of International Law, 2004, 3/2,

31. Walraven, Katherine, Looking for Facts in the GATS Attack: Impacts on Social Service Sovereignty, available at: <http://www.princeton.edu/jpia/past-issues-1/2006/8.pdf>, visited on 2013-07-17